

O‘ZBEKISTONDA EKSPORTNI MOLIYAVIY QO‘LLAB-QUVVATLASH YO‘NALISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Yo‘ldoshev Iskandar Qo‘ldosh o‘g‘li

O‘zbekistonda eksport salohiyatini oshirish va rag‘batlantirishda moliya mexanizmini tahlil qilishdan oldin eksportning mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi ahamiyati xususida qisqacha to‘xtalib o‘tmoqchimiz. Mamlakatimizning eksport salohiyatini oshirish quyidagi bir qator sabablar tufayli muhim ahamiyat kasb etadi: birinchidan, eksportning rivojlanishi va diversifikasiyalanishi mamlakat savdo balansining mustahkamlanishigaolib keladi, milliy valyuta va mamlakatdagi makroiqtisodiy vaziyatning barqarorlashuviga ko‘maklashadi. Ikkinchidan, mahalliy korxonalar jahon bozorida raqobat muhitiga moslashishi uchun ishlab chiqariladigan mahsulotning xarajatlarini pasaytirish vasifatini oshirish sari harakat qilishib, ularning raqobatbardoshligini oshirishning eng muhim omili bo‘lib hisoblanadi. Uchinchidan, eksportning o‘sishi bilan yangi daromad manbalari vaaholining bandligini ta‘minlash imkoniyatlari ham kengayadi.

Mamlakatimizdaana shu maqsadlarni ko‘zlagan holda eksportni rivojlantirish borasida erishilayotgan asosiy natijalarni tahliliy ma‘lumotlarga tayanib keltirib o‘tamiz. 2.1-jadvalda tashqi savdoaylanmasining asosiy ko‘rsatkichlari keltirilgan. Ushbu jadvaldan ko‘rinib turganidek, mamlakat tashqi savdoaylanmasi ko‘rsatkichi yildan-yilgan oshib borgan bo‘lib, MDH mamlakatlariga nisbatan boshqa mamlakatlarda bu ko‘rsatkichning hajmi ancha yuqori bo‘lgan.

1 – jadval

O‘zbekistonda tashqi savdoaylanmasining asosiy ko‘rsatkichlari
(mln. AQSh doll.)

Кўрсаткичлар	2017	2018	2019	2020	2021
Ташқи савдо айланмаси	22842,4	29664,3	41723,5	363421,0	42208,0
МДҲ мамлакатлари	10076,5	13038,9	18402,4	13305,6	20067,2
бошқа мамлакатлар	12765,9	16020,4	23884,1	23580,4	22140,8
Экспорт	10766,8	11789,3	17236,8	15201,2	16643,8
МДҲ мамлакатлари	5021,7	5320,1	7737,8	7155,1	7435,9
бошқа мамлакатлар	5745,1	6301,2	6521,0	7932,1	9207,9
Импорт	12075,2	18626,3	23800,8	21100,8	25564,2
МДҲ мамлакатлари	4987,8	4318,8	4664,6	5150,5	9032,1
бошқа мамлакатлар	7087,4	6719,2	7363,1	8648,3	16532,1
савдо баланси	-1308,4	-6837,0	-6564,0	-5899,6	-8920,4

Bundan tashqari o'zgarishlarni yanada aniqroq va chuqurroq tushunish maqsadida mamlakat eksporti va importi tarkibi tahlil qilingan jadvalni muhokama qilishga e'tiborni qaratamiz. Masalan, asosiy eksport manbai bo'lgan paxta tolasining eksporti 2017 yildagi 27,5 foizdan 2021 yilga kelib 7,7 foizga tushgan va o'tgan yilga qadar bu ko'rsatkich yana ham pasaygan. Yoxud oziq-ovqat mahsulotlari importiga e'tiborni qaratsak, ushbu ko'rsatkich 2017 yildagi 12,3 foizdan 2021 yilga kelib 9,7 foizga tushgan va keyingi yillarda turlicha tebranishlar bilan yana ham pasaygan.

2.2. – jadval

O'zbekiston Respublikasida eksport va import tarkibining o'zgarishi (%)

Кўрсаткичлар	2017	2018	2019	2020	2021
Экспорт	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Пахта толаси	27,5	11,3	9,0	8,8	7,7
Озиқ-овқат товарлари	5,4	9,7	13,3	6,2	9,8
Кимё маҳсулоти ва ундан ишланган буюмлар	2,9	5,1	5,6	5,4	4,0
Энергия манбалари ва нефть маҳсулотлари	10,3	24,8	18,5	35,3	31,1
Қора ва рангли металллар	6,6	6,8	7,4	7,4	6,3
Машиналар ва ускуналар	3,4	5,5	6,6	6,4	5,5
Хизматлар	13,7	9,1	11,8	16,2	16,2
Бошқалар	30,2	27,7	27,8	14,3	19,4
Импорт	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Озиқ-овқат товарлари	12,3	10,9	9,0	9,9	9,7
Кимё маҳсулоти ва ундан ишланган буюмлар	13,6	14,3	12,9	14,4	14,3
Энергия манбалари ва нефть маҳсулотлари	3,8	6,0	8,1	7,3	7,2
Қора ва рангли металллар	8,6	8,4	8,1	7,8	7,9
Машиналар ва ускуналар	35,4	44,0	41,3	45,4	44,2
Хизматлар	8,5	4,7	5,3	6,1	5,8
Бошқалар	17,8	11,6	11,2	9,1	10,9

Bu mamlakatda eksportbop va import o'rnini qoplaydigan mahsulotlarni ishlab chiqarishni rivojlantirishga hukumat darajasida e'tibor berilayotganligining natijasi bo'lib, buning natijasida O'zbekiston xomashyo va tabiiy resurslarni eksport qiluvchi mamlakatdan yuqori qo'shilgan qiymatga ega tayyor mahsulotlarni eksport qiluvchi mamlakatga ayylanib bormoqda.

Rangli metallarni sotish hajmi qariyb 2 baravar oshdi – 782,7 million dollar (99,2 foiz). To'qimachilik iplari, gazlamalar, tayyor mahsulotlar va shunga o'xshash mahsulotlar savdosi 1 milliard dollardan ortiq (o'sish – 76 foiz), kiyim-kechak – 317,5 million dollar (34,4 foiz), avtomobillar – 194,5 million dollar (2,3716,8 ming tonna yoki 402,7 million dollar)ni tashkil etdi.

Eksportni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmining fundamental xususiyatlarini aks ettiruvchi tamoyillar ro'yxati eksportni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmi elementlarining turli qirralari va o'zaro bog'liqligini tavsiflaydi. Ushbu tamoyillarni tizimli amaliy amalga oshirish jahon iqtisodiy tizimida O'zbekiston Respublikasining qiyosiy raqobatdosh ustunliklaridan foydalanish samaradorligini oshirish va eksport qiluvchi korxonalarining xalqaro mehnat taqsimoti tizimidagi ishtirokidan maksimal foyda olish imkonini beradi.

2. e-blikasining Xalqaro savdo standartlari tasnifi bo'yicha eksportining tarkibi

ХссТ таркиби	Млн. АҚШ доллари		Ўсиш суръати, % да		Умумий ҳажмга нисбатан, % да	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Жами экспорт	6 279,9	7 055,5	77,3	112,3	100,0	100,0
Шу жумладан:						
Озиқ-овқат маҳсулотлари ва тирик ҳайвонлар	556,4	591,2	73,3	106,3	8,9	8,4
Ичимликлар ва тамаки	14,6	14,1	145,5	97,0	0,2	0,2
Нозиқ-овқат хомашё, ёқилгидан ташқари	232,3	257,8	62,6	111,0	3,7	3,7
Минерал ёқилғи, ёғлаш мойлари ва шунга охшаш материаллар	315,4	288,6	28,9	91,5	5,0	4,1
Ҳайвон ва ўсимликлар мойлари (ёғлари), ёғлар ва мумлар	17,6	1,1	2,8 б.	6,3	0,3	0,0
Кимёвий воситалар ва бошқа тонфаларга киритилмаган шунга ўхшаш маҳсулотлар	391,3	464,1	90,8	118,6	6,2	6,6
саноат товарлари	1 166,1	2 034,0	85,9	174,4	18,6	28,8
Машиналар ва транспорт асбоб- ускуналари	160,3	324,9	87,2	2,0 б.	2,6	4,6
Турли хил тайёр буюмлар	280,6	367,7	135,5	131,1	4,5	5,2
Бошқа товарлар	2 133,0	1 578,7	100,4	74,0	34,0	22,4
шу жумладан: олтин	2 124,6	1 386,5	101,4	65,3	33,8	19,7
Хизматлар	1 012,3	1 133,4	64,0	112,0	16,1	16,1

Xizmatlar eksporti 1,1 milliard dollarni yoki umumiy yeksport hajmining 16,1 foizini tashkil etdi. O'zbekiston eksporti tarkibida oltin asosiy o'rinni egallaydi (33,8%), undan keyin sanoat tovarlari (18,7%), xizmatlar (16,1%), oziq-ovqat mahsulotlari va tirik hayvonlar (8,9%), kimyoviy moddalar (6,1%), mineral yoqilg'i (5,1%) va boshqalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Астраханцева И.А., Дубов Д.А., Кутузова А.С. “Комплаенс-контроль в коммерческом банке,” *Аудит и финансовый анализ*, no. 2, 2015.
2. Булыга Р.П. Куприянова Л.М. “Оценка комплаенс-рисков,” *Экономика. Бизнес. Банки*, no. 3, 2015.
3. Дубов Д.А. “Мониторинг режимов эмбарго и санкций в деятельности комплаенс подразделений российских банков,” *Управление экономическими системами: электронный научный журнал*, no. 4 (98), p. 26, 2017.
4. Дубов Д.А. “Внедрение системы комплаенс контроля в кредитных организациях,” *Инновационная наука*, no. 2–1 (14), 2016.
5. Дудова И.Л. “Стандарты и методология комплаенс-контроля. Управление комплаенс-рисками,” *Управление финансовыми рисками*, no. 1, 2011.
6. Ермакова Н.А. Ахунянова Ч.Ф. “Комплаенс-контроль в системе внутреннего контроля корпораций,” *Международный бухгалтерский учет*, no. 3 (297), 2014.
7. Зуева А.С., Невянцева В.А. “Особенности правового регулирования комплаенс-контроля в банковской деятельности в условиях экономической нестабильности,” *Инновационное развитие экономики*, no. 3, 2017.

8. Кириллов Р.А. “Теоретические основы управления регуляторным риском в системе внутреннего контроля банка,” *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Экономика. Управление. Право*, vol. 14, no. 4, 2014.